

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Adalet Değerine İlişkin Uygulamaları ve Görüşleri

Social Studies Teachers' Practices and Opinions on the Value of Justice

Ali Yumuş*, Ahmet Ali Gazel**, Ceren Utkugün***

Öz

Bu araştırmanın amacı sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine ilişkin görüş ve uygulamalarının belirlenmesidir. Araştırma nitel araştırma yönteminde, fenomenoloji deseninde tasarlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 2023-2024 eğitim öğretim yılında Afyonkarahisar il merkezi ve ilçelerinde bulunan ve Millî Eğitim Bakanlığına bağlı devlet okullarında görev yapmakta olan 9 kadın, 11 erkek toplamda 20 sosyal bilgiler öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma verileri 01.12.2023-01.02.2024 tarihleri arasında yüz yüze görüşmeler sonucunda toplanmış, betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin adaleti çok yönlü bir değer olarak tanımladıkları ve öğretmenlerin bu değeri öğrencilere kazandırmak için çeşitli yöntemler kullandıkları tespit edilmiştir. Ancak öğretmenleri adalet değerinin öğretimi konusunda sosyal medya, aile yaşantısı, yanlış öğrenmeler gibi faktörlerin olumsuz etkilerini dile getirmiş ve bu zorluklara karşı çözüm olarak doğrusunu anlatma, empati, örneklendirme ve oyunlaştırma gibi yöntemleri tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Araştırma bulgularına dayanarak; öğretmen eğitimi, empati temelli etkinlikler, aile iş birliği, sosyal medya okuryazarlığı ve adaletin farklı boyutlarını kapsayan eğitim materyalleriyle adalet değerinin öğretiminin desteklenmesi gerektiği önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değerler Eğitimi, Adalet, Sosyal Bilgiler Öğretmeni.

Abstract

This research aims to determine social studies teachers' views and practices regarding the value of justice. The research was designed in the qualitative research method, phenomenological design. The study group research consists of 20 social studies teachers, nine female, and 11 males, working in public schools affiliated with the Ministry of National Education in the city center and districts of Afyonkarahisar in the 2023-2024 academic year. A semi-structured interview form developed by the researchers was used as the data collection tool. The research data were collected from face-to-face interviews between 01.12.2023-01.02.2024 and analyzed using the descriptive method. As a result of the research, it was determined that social studies teachers define justice as a multifaceted value and that teachers use various methods to impart this value to students. However, teachers expressed the adverse effects of social media, family life, and incorrect learning on teaching the value of justice. They stated they preferred methods such as telling the truth, empathy, exemplification, and dramatization to solve these difficulties. Based on the research findings, teaching the value of justice should be supported by teacher training, empathy-based activities, family collaboration, social media literacy, and educational materials covering different justice dimensions.

Keywords: Values Education, Justice, Social Studies Teacher.

* Milli Eğitim Bakanlığı aliyumus5252@gmail.com

** Afyon Kocatepe Üniversitesi agazel@aku.edu.tr

*** Sorumlu yazar / Corresponding author & Afyon Kocatepe Üniversitesi cerendemirdelen@hotmail.com

Araştırma Makalesi / Research Article & Benzerlik / Similarity: 16

Bu çalışma, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi Programında tamamlanmış olan "[Sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüş ve uygulamaları](#)" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Yapılan bu çalışma için Afyon Kocatepe Üniversitesi Etik Komisyonu, 20.12.2023 tarihli 2023/379 nolu karar ile gerekçe, amaç ve yaklaşım yöntemleri açısından etik sakınca bulunmadığına karar vermiştir.

Başvuru / Submitted: 11 Nisan 2025 & Kabul & Accepted: 2 Haziran 2025

Atıf / Citation: Yumuş, A.; Gazel, A. A.; Utkugün, C. "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Adalet Değerine İlişkin Uygulamaları ve Görüşleri", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 23 (2025): 142-158.

Giriş

Tarihsel süreç incelendiğinde, insanların her dönemde bir değerler dünyasına sahip olduğu ve bu değerlerin bireylerin tüm davranışlarını şekillendirdiği görülmüştür. Değerler, insan davranışlarıyla doğrudan ilişkili olduğu için sosyoloji, felsefe, eğitim bilimleri, psikoloji ve ekonomi gibi birçok sosyal bilim dalı değerlerle yakından ilgilenmektedir. Değer kavramı üzerine yoğun tartışmalar yapılmasına rağmen, bu kavram üzerinde ortak bir görüş birliğine varılamamıştır (Uysal, 2003: 54). Türk Dil Kurumu (TDK, 2024) sözlüğünde değer; “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet; üstün nitelik; bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, belirli durumlar karşısında bir seçeneği diğerine tercih etme davranışı olarak da açıklanmaktadır. Değerler, bireylerin neyi önemsediklerini ortaya koyarak ilgilerini, tercihlerini ve istenilen ya da istenilmeyen durumları belirlemektedir (Erdem, 2003: 56). Aktepe’ye (2010) göre ise değer, bireylerin ve toplumun hayat kalitesini artıran, motivasyonlarını yükselten ve mutluluğu esas alan bir normlar sistematiğidir. Toplumun değer kavramı konusunda üzerinde uzlaştığı nokta, değerlerin uzun bir süreç sonucunda oluştuğudur. Bununla birlikte, bireysel ve toplumsal değerlerin zaman içinde değişebileceği de vurgulanmıştır. Tüm bu tanımlar değerlendirildiğinde, değerlerin bireylerin ve toplumların davranışlarını şekillendiren, zamanla değişebilen ve farklı sosyal bilimlerden tarafından incelenen önemli bir olgu olduğu görülmektedir.

Adalet; herkese eşit hakların sağlanması, hakkaniyet, hukuka uygunluk, başkasının hakkını gözetme, herkese hakkını verme (TDK, 2024), hak, eşitlik, doğruluk (Çetin, 2017) gibi kavramlarla tanımlanmaktadır. Adalet kavramı, insanların yaşamlarını toplumsal ihtiyaçlara göre düzenleyen ve bireyler arasında hiçbir ayırım yapılmaksızın birbirlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmelerini isteyen bir anlayış olarak, toplumun bir üyesi olan insanın bulunduğu her alanda önemli bir rol oynamaktadır (Memişoğlu ve Taşkın, 2019). Adalet değerinin bireysel ve toplumsal olmak üzere iki temel işlevi bulunmaktadır. Bireysel düzeyde kişinin kendisine karşı ölçülü ve dengeli davranmasını ifade eden adalet, toplumsal düzeyde ise başkalarının haklarına saygı göstermeyi ve kimseye zulmetmemeyi gerektirmektedir (Hökelekli, 2011). Adalet bu yönüyle hem bireysel hem toplumsal mutluluğun temelidir. Sokrates ve Farabi gibi düşünürler de adaletin mutlulukla doğrudan ilişkili olduğunu ve bireyin ancak adil bir yaşamla huzura ulaşabileceğini vurgulamıştır (Topakkaya, 2008; Özgen, 2018). Bu bağlamda, adalet erdeminin küçük yaşlardan itibaren bireylere kazandırılması, onların bu değeri içselleştirerek hakkaniyetli bir yaşam sürmeleri açısından büyük önem taşımaktadır (Çetin, 2017). Dolayısıyla, bireylerin adalet değerini küçük yaşlardan itibaren benimsemelelerinde eğitimin belirleyici bir rol üstlendiği söylenebilir (Yeşil vd., 2022).

Adalet eğitimi, okul öncesi dönemde oyun temelli etkinlikler aracılığıyla, ilköğretim düzeyinde ise Hayat Bilgisi, Türkçe, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ile Sosyal Bilgiler gibi derslerin öğretim programları yoluyla öğrencilere kazandırılmaya çalışılmaktadır. Özellikle Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında adalet temasına özel olarak yer verilmektedir (Mindivanlı, Küçük ve Aktaş, 2012). Bunun yanı sıra, ilköğretim 4. sınıflarda okutulan İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersi kapsamında hak, özgürlük,

sorumluluk, adalet, eşitlik, uzlaş, kurallar, insan olmak ve birlikte yaşama gibi temel kavramlara yer verilmektedir. Adalet eğitimi bağlamında önemli bir gelişme olarak, 3 Aralık 2012 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı ile Adalet Bakanlığı arasında imzalanan iş birliği protokolü doğrultusunda, 2013-2014 eğitim-öğretim yılından itibaren ortaokul 6. ve 7. sınıflarda, 2018-2019 eğitim-öğretim yılından itibaren ise 8. sınıflarda seçmeli Hukuk ve Adalet dersinin Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından okutulması kararlaştırılmıştır (Elbay, 2020). Ortaöğretim düzeyinde ise seçmeli Demokrasi ve İnsan Hakları dersleri kapsamında adalet eğitimi verilmektedir. Söz konusu dersler, öğrencilerin hukuk bilgisi edinmelerine ve adalet bilinci geliştirmelerine katkı sağlamanın yanı sıra; etik ve hukuki farkındalıklarını artırarak kimlik gelişimlerini desteklemeyi ve onları demokratik toplumsal yaşama hazırlamayı amaçlamaktadır (Ezer ve Çelik, 2015).

Bir değer olarak adalet, hakka ve doğruluğa saygı temeline dayanan bir ahlaki ilkedir ve insan davranışlarını ahlaki bir perspektiften inceleyen bir düşünce biçimidir. Adalet, doğruluk, dürüstlük, tarafsızlık gibi kavramlarla ilişkilidir ve doğru, uygun davranışları ifade eder (Cevizci, 2005). Değer olarak adaletin bireylere kazandırılması, onların yaşamları boyunca adil olmanın önemini içselleştirerek bu doğrultuda tutum ve davranışlar geliştirmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bireyler, değerleri öncelikle içinde yetiştikleri aile ortamında edinmekte, ardından ise eğitim kurumlarında bu süreci devam ettirmektedirler (Çengelci Köse vd., 2019). Bu bağlamda, eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin değerler eğitimine önem vermeleri kaçınılmaz bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle adalet değeri açısından bakıldığında, öğretmenlerin bu değere ilişkin kavramsal bilgiye ve farkındalığa sahip olmaları, adaleti önemsemeleri ve meslekî yaşantılarında bu değeri kazandırmaya yönelik bilinçli yaklaşımlar sergilemeleri, meslekî yeterlilikleri ve eğitim sürecinin niteliği açısından son derece önemlidir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik farkındalıklarının ve bu değerın öğretimine yönelik yaklaşımlarının ortaya konulması önemli bir ihtiyacıdır. Bu araştırmanın amacı sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüş ve uygulamalarının belirlenmesidir. Bu amaca ulaşabilmek üzere aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet kavramına yönelik görüşleri nelerdir?
2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet değerinin öğretimine yönelik uygulamaları nelerdir?
3. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet değerini öğretirken karşılaştıkları zorluklar ve çözüm önerileri nelerdir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırma nitel araştırma yönteminde, fenomenoloji deseniyle tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar, bireylerin algı ve deneyimlerini, olayların gerçekleştiği doğal ortamda, gerçekliğe ve bütünlüğe sadık kalarak ortaya koymayı mümkün kılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Yıldırım ve Şimşek'e (2018) göre, nitel araştırma yöntemi, tekil ve mutlak bir gerçekliğin varlığını reddederek, gerçekliği bireylerin yaşantı, deneyim ve yorumları doğrultusunda inşa edilen öznel bir yapı olarak ele almaktadır. Bu

yöntemde, bireylerin algıları, yorumları ve dünyayı anlamlandırma biçimleri temel veri kaynağını oluşturmaktadır. Benzer şekilde Merriam (2018), nitel araştırmalarda olay ve olguların, bireylerin onları nasıl algıladıkları ve deneyimlediklerine bağlı olarak anlam kazandığını vurgulamaktadır. Fenomenoloji deseni, bireylerin belirli bir kavramla ilgili yaşadıkları deneyimlerin zihinsel yansımalarını ortaya çıkarmayı amaçlayan ve bu deneyimlerin ortak anlamlarını keşfetmeye odaklanan bir nitel araştırma yaklaşımıdır (Christensen vd., 2014; Creswell, 2021). Araştırmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüş ve uygulamalarının ayrıntılı bir şekilde incelenmesi amaçlandığı için fenomenolojik yöntem tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu 2023-2024 eğitim öğretim yılında Afyonkarahisar il merkezi ve ilçelerinde bulunan ve Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında görev yapmakta olan 9 kadın, 11 erkek toplamda 20 sosyal bilgiler öğretmeninden oluşmaktadır. Çalışma grubunun büyüklüğü araştırmanın derinlemesine veri toplama ve adalet değerine yönelik görüş ve uygulamalara ilişkin ayrıntılı bilgi edinme amacına uygun olarak belirlenmiştir. Araştırmada çalışma grubunun oluşturulmasında amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemi, derinlemesine araştırmaya olanak sağlayacak biçimde, bilgi bakımından zengin durumların seçilmesini esas almaktadır (Maxwell, 2018). Patton'a göre (2018) bu durumlar, araştırmacının konuya dair mümkün olduğunca ayrıntılı ve kapsamlı bilgiye ulaşmasını sağlamaktadır. Maksimum çeşitlilik örnekleme; yaş, cinsiyet, meslek ve ekonomik durum gibi çeşitli özellikler dikkate alınarak farklı bireylerin örnekleme dâhil edilmesini sağlamaktadır. Bu örnekleme yöntemi, farklı bakış açılarına ulaşılması amaçlandığında tercih edilmektedir (Creswell, 2021). Bu araştırmada maksimum çeşitliliği sağlamak üzere öğretmenler yaş, cinsiyet, eğitim durumu, mesleki tecrübe ve görev yaptıkları yerler gibi çeşitli özellikler göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenler gerçek isimleri yerine Ö1, Ö2, Ö3... Ö20 şeklinde kod ve numaralar kullanılarak sunulmuştur. Tablo 1'de çalışma grubuna ait özellikler gösterilmektedir. Çalışma grubunda yapılacak araştırma için Afyonkocatepe Üniversitesi Etik Komisyonu, 20.12.2023 tarihli 2023/379 nolu karar ile etik sakınca bulunmadığına karar vermiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubuna Ait Özellikler

		f	%
Cinsiyet	Kadın	9	45
	Erkek	11	55
Yaş	25-30 yaş	1	5
	31-36 yaş	7	35
	37-42 yaş	7	35
	43-54 yaş	5	25
Eğitim Durumu	Lisans	16	80
	Lisansüstü	4	20
Görev Yeri	İl merkezi	8	40
	İlçe Merkezi	7	35
	Kasaba	2	10

	Köy	3	15
Mesleki Tecrübe	1-5 yıl	4	20
	6-10 yıl	5	25
	11-15 yıl	3	15
	16 yıl ve üzeri	8	40

Çalışma grubunu oluşturan katılımcıların %55'i erkek, %45'i kadındır. Yaş dağılımı incelendiğinde, katılımcıların çoğunluğunun 31-42 yaş aralığında yer aldığı ve orta yaş grubunda yoğunlaştığı görülmektedir. Katılımcıların %80'i lisans, %20'si ise lisansüstü eğitim düzeyine sahiptir. Görev yaptıkları yerlere bakıldığında, %40'ının il merkezinde, %35'inin ilçe merkezinde, %15'inin köyde ve %10'unun kasabada görev yaptığı anlaşılmaktadır. Mesleki tecrübe açısından değerlendirildiğinde ise katılımcıların %40'ının 16 yıl ve üzeri deneyime sahip olduğu, bunun grubun büyük kısmının deneyimli öğretmenlerden oluştuğunu gösterdiği söylenebilir. Bu veriler, çalışma grubunun demografik ve mesleki açıdan çeşitli özellikler taşıdığını ortaya koymaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2018) göre, görüşme formları, araştırma problemine yönelik hazırlanan tüm soruların kullanılmasını güvence altına almaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanmasında, araştırma amacına uygun olarak literatür taraması yapılmış ve açık uçlu sorular hazırlanmıştır. Oluşturulan sorular, sosyal bilgiler eğitimi ve ölçme değerlendirme alanlarında uzman iki akademisyenin görüşüne sunulmuş, gelen geri bildirimler doğrultusunda soruların sayısı, kapsamı ve anlaşılabilirliği gözden geçirilerek görüşme formu son haline getirilmiştir.

Görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Görüşme formunun ilk bölümünde çalışma grubunu betimlemek üzere cinsiyet, yaş, eğitim durumu, mesleki tecrübe ve görev yerine yönelik sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde, sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüş ve uygulamalarını belirlemeye yönelik sorular sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet kavramına yönelik görüşlerini, adalet değerinin öğretimine yönelik uygulamalarını ve adalet değerini öğretirken karşılaştıkları zorluklar ile çözüm önerilerini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veri toplama süreci Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan (Etik Kurulu Kararı 20.12.2023 tarih ve 2023/379 sayılı) etik izin alınarak başlamıştır. Araştırma MEB'e bağlı ortaokullarda görev yapmakta olan sosyal bilgiler öğretmenleri ile gerçekleştirileceği için Afyonkarahisar Valiliği'ne bağlı İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden resmi izin alınmıştır. Araştırma verileri 21.12.2023-01.02.2024 tarihleri arasında çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin uygun oldukları zaman dilimlerinde her bir öğretmenle yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda toplanmıştır.

Görüşme yöntemi sosyal bilimlerde en çok kullanılan yöntemlerden biridir. Görüşme yöntemiyle, deneyimler, tutumlar, düşünceler, niyetler, yorumlar, zihinsel algılar ve tepkiler gibi soyut kavramlar anlaşılmasına çalışılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Merriam'a (2018) göre, yarı yapılandırılmış görüşmeler, görüşme sırasında konuşmanın gidişatına göre araştırma sorularına paralel sorularla verilen yanıtların genişletilmesine ve araştırılan konu ile ilgili yeni fikirlerin ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır.

Görüşmelere başlamadan önce katılımcı öğretmenlere araştırma hakkında bilgi verilmiş, söylediklerinin sadece araştırma kapsamında kullanılacağı ve kişisel bilgilerinin gizli tutulacağı açıklanmıştır. Veri kaybını engellemek üzere görüşmelerin kayıt altına alınması için öğretmenlerin onayı alınmıştır. Görüşmelerde yönlendirici ifadeler kullanılmamış, öğretmenlerin kendilerini rahat bir biçimde ifade edebilecekleri bir görüşme ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Katılımcılarla uzun süreli iletişim kurarak derinlemesine veri toplayabilmek amacıyla görüşmelerin kısa sürmemesine özen gösterilmiştir. Katılımcıların görüşme sorularına verdikleri cevapları detaylandırmak üzere neden, nasıl, niçin gibi sonda sorular kullanılmıştır. Her bir katılımcıyla yapılan görüşme 20-25 dakika kadar sürmüş, görüşme sonunda her öğretmene eklemek istediği bir şey olup olmadığı sorularak veri toplama süreci sonlandırılmıştır.

Veri toplama sürecinin tamamlanmasının ardından, görüşme kayıtları MS Word programı kullanılarak yazılı metin haline getirilmiştir. Veriler betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Betimsel analizde, veriler önceden belirlenen başlıklar ve temalar çerçevesinde yorumlanmaktadır. Bu yöntemde, katılımcı görüşlerinden alıntılar yapmak, çalışmanın güvenilirliğini artırarak görüşlerin doğru bir şekilde yansıtılmasını sağlamaktadır ve ayrıca dikkat çeken görüşlerin de aktarılmasına olanak tanımaktadır (Altunışık vd., 2005). Görüşmelerden elde edilen verilerden hareketle kodlar oluşturulmuş, araştırma problemi dikkate alınarak kodlar tablolarla sunulmuş, doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Öğretmenlerin yanıtlarında birden fazla kodla ilişkilendirilebilecek ifadeler yer vermiş olması, analiz sürecinde elde edilen kodların frekanslarının toplam katılımcı sayısını aşmasına neden olmuştur.

Bulgular

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüşleri; adalet kavramına yönelik tanımlamaları, adalet değerinin öğretimine yönelik uygulamaları, adalet değerini öğretirken karşılaştıkları zorluklar ve çözüm önerileri üzerinden değerlendirilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin adaletin tanımına yönelik görüşleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerin Adalet Kavramına Yönelik Tanımlamaları

Kodlar	f
Hak ve hukuka uygun davranma	8
Sosyal yaşamda adaletli tutum sergileme	8
Eşitlik ilkesine uygun hareket etme	5
Eğitim ortamlarında adaletli uygulamalarda bulunma	4
Dini değerlere uygun hareket etme	3
Toplumsal dengelerin korunmasına katkı sağlama	3

Fırsat ve imkân eşitliğini gözetme	2
Demokratik değerleri esas alma	1
Toplumsal olaylara karşı duyarlılık gösterme	1
Toplumsal bilinç geliştirme	1

Sosyal bilgiler öğretmenleri adalet kavramına yönelik tanımlamalarında; hak ve hukuka uygun davranma, sosyal yaşamda adaletli tutum sergileme, eşitlik ilkesine uygun hareket etme, eğitim ortamlarında adaletli uygulamalarda bulunma, dini değerlere uygun hareket etme, toplumsal dengelerin korunmasına katkı sağlama, fırsat ve imkân eşitliğini gözetme, demokratik değerleri esas alma, toplumsal olaylara karşı duyarlılık gösterme ve toplumsal bilinç geliştirme vurgusunda bulunmuşlardır. Öğretmenlerin adalet kavramı için yaptığı tanımlara bakıldığında adalet kavramının birçok farklı noktasına değinildiği görülmektedir. Öğretmenlerin çoğu hak ve hukuka uygun davranma ve sosyal yaşamda adaletli tutum sergileme ifadeleriyle adaleti tanımlamışlardır. Ö8 “Adalet kavramı denilince benim aklıma ilk hak kavramı gelmektedir. Herkese hak ettiği değeri, hak ettiği hakkı vermek anlamına geliyor. Mesleğim açısından da öğrencilere adil davranmak çok önemli” ve Ö9 “Adalet kavramı hak edenin hak ettiğini almasıdır benim için. Adalet günlük hayatta her şeyde lazım. Günlük hayatta en basit işlerden en karmaşık işlere kadar insan hayatının en belirleyici hususlardan birisidir.” cümleleri ile adalet kavramını hak ve hukuka uygun olunması olarak tanımlamışlardır. Ö2 “Adalet günlük hayattaki en önemli kavramlardan biridir. İnsanların günlük hayatta uygun şartlarda yaşayabilmesi için yani insanların toplumda huzur ve saygılı bir şekilde yaşayabilmesi için en önemli kavramlardan biridir.” ve Ö6 “Adalet toplumsal hayatın olmaz ise olmaz ilkesi. Toplumsal hayatı düzenleyen, toplumda huzur ve barışı sağlayan bir dengedir adalet.” cümleleriyle adaleti toplumsal hayatın önemli bir unsuru olarak tanımlamışlardır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet değerinin öğretimine yönelik uygulamaları Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Adalet Değerinin Öğretimine Yönelik Uygulamaları

Kodlar	f
Adil bir eğitim-öğretim ortamı oluşturma	20
Rol model olma	13
Değerler eğitimiyle ilgili pano çalışmaları hazırlama	8
Tarihi ve örnek olaylardan yararlanma	7
Adalet temalı etkinlikler düzenleme	7
Ölçme değerlendirme süreçlerinde adalet ilkelerine bağlı kalma	3
Adalet değeri üzerine açıklama ve anlatımlar yapma	3
Drama etkinlikleri ile duygu ve düşünce aktarımı sağlama	3
Adil davranışları ödüllendirme	2
Bireysel farklılıklara saygı gösterme	1
Öğrencilerin empati becerilerini geliştirme	1

Tablo 3’te görüldüğü üzere öğretmenler adalet değerinin öğretimine yönelik uygulamalarını; adil bir eğitim-öğretim ortamı oluşturma, rol model olma, değerler eğitimiyle ilgili pano çalışmaları hazırlama, tarihi ve örnek olaylardan yararlanma, adalet temalı etkinlikler düzenleme, ölçme değerlendirme süreçlerinde adalet ilkelerine bağlı

kalma, adalet değeri üzerine açıklama ve anlatımlar yapma, drama etkinlikleri ile duygu ve düşünce aktarımı sağlama, adil davranışları ödüllendirme, bireysel farklılıklara saygı gösterme ve öğrencilerin empati becerilerini geliştirme şeklinde ifade etmişlerdir. Ö3 “Sınıf içi etkileşimlerde adaletli olmak gerekiyor. Her öğrenciye eşit derece söz hakkı verilmeli. Hem eğitim hakkı hem de öğrencilerin derse katılımı açısından adaletli bir şekilde öğrenciler sürece dahil edilmeli.” ve Ö10 “Çok önemli olduğunu düşünüyorum. Kız erkek ayırt etmeden ve hiçbir ayırım gözetmeden her öğrenciye eşit ve adaletli bir eğitim olması gerektiğini düşünüyorum...” cümleleriyle adil eğitim öğretim ortamı oluşturma konusunda düşüncelerini belirtmişlerdir. Ö5 “Ben öğretmen olarak adil olacağım, sınıfta adil davranacağım ki çocuk adaleti daha iyi öğrensin. Örnek olarak ben sınıfta bir soru sordum ve üç tane parmak kalktı burada söz hakkı verirken adil davranıyorum diğer türlü bak ona söz verdi bana söz vermedi olur veya bir etkinlik yaptım etkinliğe adil bir şekilde öğrencileri dahil ediyorum. Derslerde adil davranarak bu değeri öğretmeye çalışıyorum.”, Ö7 “İlk yaptığımız şey adalet ile ilgili öğretme açısından rol model olmak diyebilirim. Bu yaştaki öğrenciler için en etkili öğretim yöntemi bana göre rol model olmaktır. Sınıf içinde adil uygulamalar yaparak öğrencilerin adaleti görererek öğrenmelerini sağlıyorum.” ve Ö20 “Adalet değerini anlatmaktan ziyade örnek olmaya çalışıyorum. ... Bir konuda bir öğrenciye gösterdiğim hoşgörüyü herkese gösteriyorum.” cümleleriyle adalet değerinin öğretiminde rol model olmaya yönelik uygulamalarını açıklamışlardır.

Ö11 “Okulumuzda panolarımızda adalet değerine de yer veriyoruz. Panolara adalet ile ilgili resimler ve yazılar asılıyor. Sosyal bilgiler dersinde konular arasında yeri geldikçe adalet değerine değiniyoruz.”, Ö16 “Değer eğitimi kapsamında ayın öğrencisini seçiyoruz. Adalet değeriyle ilgili de seçim yapıyoruz. Değer ile ilgili sunum yapıyoruz. Adalet değeri ile ilgili film izletiyoruz, okumalar yapıyoruz...” ve Ö17 “Değerler eğitiminde adalet konusunda öğrencilere farkındalık kazandırmak için çalışmalar yapıyoruz. Okulun belli alanlarında öğrencilerin dikkatini çekmek ve adalet, eşitlik gibi kavramları öğrenmeleri için panolar hazırlıyoruz. Diğer branş öğretmenleri ile iletişime geçiyoruz, resim, şiir, kompozisyon yarışmaları düzenliyoruz. Sınıf içerisinde çocukların derse katılımı ve söz hakkı vermede adaletli davranıyoruz...” cümleleriyle okul ve sınıf içi uygulamalarını belirtmişlerdir.

Ö7 “Hepimizin hakkaniyetli bir sınıf oluşturma zorunluluğu var. Böyle bir sınıfta adil davranmamız lazım. Bu yaparken de göz önünde bulundurmamız gereken şey çocukların farklı farklı olduğunu bilmemiz lazım. Biz bu bireysel farklılıklara ne kadar dikkat edersek adaletli bir sınıf ortamı oluşturmuş oluruz.” cümleleriyle bireysel farklılıklara saygı duyulmasının önemini ifade etmiştir. Ö6 “Öğrenme ve öğretme süreci ve devamında yer alan ölçme değerlendirme adil kurallar üzerine kurulmalı ki sürece olumlu katkı sağlasın.” diyerek öğretmenin ölçme değerlendirmede adaletli olmasının öğrencilerin adalet değerini kazanmasına olumlu katkı sağlayacağını belirtmiştir. Bazı öğretmenler adalet değerinin öğretime yönelik yaptıkları uygulamaları şu şekilde açıklamışlardır:

Ö3 “Drama etkinliklerinde bu değere bolca yer veriyorum. Mesela dilekçe hakkı konusunu işlerken öğrencilere bir konu ile ilgili dilekçe yazdırarak onlarda adalet değeri ile ilgili farkındalık oluşturmaya çalışıyorum.”

Ö10 “Adalet konusunda olumlu davranış gösterenleri ödüllendiriyorum. Olumsuz davranış sergileyenlerle konuşarak olumlu davranış sergileme sürecine dahil etmeye çalışıyorum.”

Ö13 “Ders içerisinde adalet değeri ile ilgili birçok etkinlik yapıyoruz. Marketten aldıkları bir ürünün bozuk çıkması sonucunda neler yapabilecekleri konusunda videolar izliyoruz, canlandırmalar yapıyoruz. Böylece adaletsiz bir durum ile karşılaştıklarında neler yapmaları gerektiğini öğreniyorlar.”

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet değerini öğretirken karşılaştıkları zorluklar ve çözüm önerileri Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Adalet Değerini Öğretirken Karşılaştıkları Zorluklar ve Çözüm Önerileri

Temalar	Kodlar	f
Adalet değerini öğretirken karşılaşılan zorluklar	Sosyal medya ve internetin olumsuz etkileri	14
	Aile yaşantısının olumsuz etkileri	14
	Adalet kavramına ilişkin yanlış öğrenmeler	9
	Televizyon içeriklerinin olumsuz yansımaları	9
	Toplumsal çevrenin olumsuz etkileri	5
	Sosyal hayattaki yanlış öğrenmeler	3
	Bireysel olarak yaşanan adaletsizlik deneyimleri	3
	Adalet kavramına ilişkin kavramsal karmaşa	2
	Benmerkezci düşünce yapısı	2
	Adalet kavramının soyut niteliği	1
	Grup psikolojisi ve akran etkisi	1
	Önyargıların etkisi	1
Çözüm önerileri	Doğru olanı açıklama ve anlatma	9
	Empati becerilerinin geliştirilmesi	3
	Örneklendirme yapma	3
	Öğrenmeyi sürece yarma	2
	Örtük öğrenme yoluyla öğretme	2
	Oyunlaştırma ve drama kullanımı	2
	Adil öğretim ortamı oluşturma	1
	Adil ölçme ve değerlendirme yapma	1
	Aile ile iş birliği kurma	1

Sosyal bilgiler öğretmenleri adalet değerini öğretirken karşılaştıkları zorlukları; sosyal medya ve internetin olumsuz etkileri, aile yaşantısının olumsuz etkileri, adalet kavramına ilişkin yanlış öğrenmeler, televizyon içeriklerinin olumsuz yansımaları, toplumsal çevrenin olumsuz etkileri, sosyal hayattaki yanlış öğrenmeler, bireysel olarak yaşanan adaletsizlik deneyimleri, adalet kavramına ilişkin kavramsal karmaşa, benmerkezci düşünce yapısı, grup psikolojisi ve akran etkisi ile önyargıların etkisi şeklinde açıklamışlardır. Ö1 “Sosyal medya adalet öğretimi konusunda bizim için olumsuzluk

oluşturuyor. Orada izledikleri özellikle şiddet barındıran içerikler adaletsiz bireyler yetiştirmesine olanak sağlıyor.”, Ö9 “...Sosyal medya çocukların olayları tam olarak değerlendirememesini de kullanıyor. Çocukları yanlış yönlendiriyor. Mesela herkes kendi adaletini kendi sağlasın gibi birçok içerik var. Bu da öğrencilerin adalet algısını bozuyor.” ve Ö15 “Çocuklar sosyal medyadan ve televizyondan olumsuz anlamda çok şeyler öğreniyorlar. Bazı diziler gücünün haklı olduğu anlatımları yapıyor ya da zengininin haklı olduğu diziler programlar bulunmakta bunlarda çocuklarda bu değer öğretimi konusunda olumsuz bir durum yaratıyor.” cümleleriyle sosyal medya, internet ve TV içeriklerinin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini belirtmişlerdir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, çocukların ailede adalet ile ilgili temel eğitim almadığını, ailedeki adaletsiz uygulamaların çocuğun adalet algısını olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Ö8 “*En büyük zorluk çocuğa evde ailenin adaletli bir şekilde yaklaşmaması. Çocuğa küçük yaştan beri adaletsiz bir şekilde yaklaşılması sonucunda adaletsizliğe alışıyor. Biz de okulda doğrusunu öğretmeye çalışınca önceki öğrenmeleri engel oluşturuyor bize.*”, Ö15 “*Ben adaletin sadece okulda öğrenebilecekleri bir kavram olmadığını düşünüyorum. Bu değer öncelikle ailede temeli atılarak öğrenilir. Eğer ailede bu değer yeterince verilmemiş ise çocuk okulda adaletsiz tutum ve davranışlara girebiliyor...*” ve Ö18 “*Çocuklara evde adil davranılmadığında, evde demokratik bir ortam olmadığında, kararlar alınırken çocuğa fikri sorulmadığında ve en önemlisi çocuk evde adaletsiz uygulamaları görünce okula bir önyargı ile geliyor. Bu bizler için zorluk oluşturuyor...*” cümleleri ile adalet değerinin öğretiminde aile içi uygulamaların olumsuz etkisi ifade etmişlerdir. Ö10 “*Özellikle sekizinci sınıflarda yaşıyorum. Adalet değeri ile ilgili konuları anlattığımda çocuklar ama hocam dışarda şöyle de oluyor diyerek sosyal hayattaki adaletsiz durumlardan bahsediyorlar...*” ve Ö11 “*Bizler elbette okulda olması gerekeni öğretiyoruz adalet konusunda. Ancak toplum içerisinde adaletsiz uygulamalı görmeleri veya bunlara maruz kalmaları adalet duygusunun yerleşmesini olumsuz etki yapıyor. Bu durumda da bizde öyle oluyor ama doğrusu bu duruşta anlatıyoruz. Haksızlıkla karşılaşmaları durumunda muhakkak haklarını aramalarını söylüyoruz.*” cümleleriyle adalet değerinin öğretiminde sosyal hayatın engel oluşturduğunu belirtmişlerdir. Ö1 ise “*Adaleti öğretirken zorluklarla karşılaşılıyor. Çünkü çağımız çok değişik, şiddetin çok fazla olduğu bir çağı yaşıyoruz. Özellikle sosyal medya ve televizyonlardan gördükleri olumsuz şiddet içeriklerinden dolayı adalet kavramından uzak yetişiyorlar, bu da adalet değerinin öğretimini zorlaştırıyor...*” ifadeleriyle sosyal medya ve TV’nin etkisini vurgulamıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri adalet değerini öğretirken karşılaştıkları zorluklara; doğru olanı açıklama ve anlatma, empati becerilerinin geliştirilmesi, örneklendirme yapma, öğrenmeyi sürece yayma, örtük öğrenme yoluyla öğretme, oyunlaştırma ve drama kullanma, adil öğretim ortamı oluşturma, adil ölçme değerlendirme yapma ve aile ile iş birliği kurma olarak çözüm önerileri getirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu konuda bazı öğretmenlerin çözüm önerileri şu şekildedir:

Ö1 “*Bizler bu olumsuzlukları anlatarak doğrusunu hem yaparak yaşayarak hem de söyleyerek adil olunması gerektiğini, doğrusunun bu olması gerektiğini söylüyoruz. Zorlulukları aşmada birebir sohbeti çok yapıyorum. Örnekler veriyorum. Empati*

yapmasını sağlayarak veya aile ile konuşarak ve onlarla iş birliği yaparak zorlukları aşmaya çalışıyorum.”

Ö10 *“Ben de onlara hayatın iyi ve kötü yönleri var biz kötülere rağmen iyi olmak zorundayız dünyada adaletsizliklerle karşılaşılıyor olabilirsiniz bizim temel görevimiz adaletli olmak diyerek açıklamalarda bulunuyorum.”*

Ö13 *“Zorluğu aşmak çok güç oluyor ama yine de gerek ailelere gerekse öğrencilere izah ederek bu zorlukları aşmaya çalışıyoruz.”*

Ö15 *“...Konuşarak veya çocuğun empati kurmasını sağlayarak adaletsiz davranışları önlemeye çalışıyoruz.”*

Ö17 *“Adalet değerini öğretirken sadece soyut kavramlar üzerinden gitmek bu değer öğretiminde zorluk oluşturuyor. Bu zorlukları günlük hayattan örnekler vermeye çalışarak aşmaya çalışıyorum. Soyut kavramları onların çok sevdiği oyunlarla öğretmeye çalışıyorum.”*

Ö18 *“... Bu zorlukları okulda ve sınıf içerisinde görev dağılımında olsun, sınıfta söz hakkı vermede not vermede her türlü davranışımızda adaletli davranarak çocuğa adalet değerini öğretmeye ve benimsetmeye çalışıyorum.”*

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüş ve uygulamalarının belirlenmesini amaçlayan bu çalışmada elde edilen bulgular, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine ilişkin yaklaşımlarını çok yönlü biçimde ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, öğretmenlerin adalet kavramına dair tanımlamaları, adalet değerini derslerinde nasıl ele aldıkları, bu süreçte karşılaştıkları güçlükler ve çözüm önerileri temalar hâlinde değerlendirilmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet kavramına yönelik tanımlamaları; hak ve hukuka uygunluk, eşitlik, eğitimde adaletli davranma gibi temel unsurlarına vurgu yaparken, aynı zamanda dini değerler, toplumsal denge, fırsat eşitliği, demokrasi, duyarlılık ve toplumsal bilinç gibi adaletin çeşitli boyutlarını kapsamaktadır. Bu tanımlar, adalet kavramının çok yönlü bir değer olduğunu ve öğretmenlerin adaletin farklı yönlerine dair kapsamlı bir bakış açısına sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Bu araştırmanın bulguları literatürde adalet kavramına yönelik yapılan araştırmalarla benzerlik göstermektedir. Memişoğlu ve Taşkın (2019) ve Çengelci Köse vd., (2019) araştırmalarında sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet kavramına dair görüşlerinin hak ve hukuka uygunluk, eşitlik, fırsat eşitliği ve toplumsal bilinç gibi çok yönlü unsurları kapsadığı görülmektedir. Öğrencilerin adalet algılarına ilişkin yapılan çalışmalar da benzer şekilde adaletin eşitlik, hak, kural ve ceza kavramlarıyla ilişkilendirildiğini göstermektedir (Dinç ve Üztemur, 2016; Çakmak, 2016; Doğan, 2020; İnel vd., 2018). İnel vd. (2018) ve Cemiloğlu ve Taşkesen (2023) tarafından yapılan araştırmalarda, ortaokul öğrencilerinin adaleti terazi, insan, eşitlik gibi metaforlarla ifade ettikleri ve adaletin hem bireysel hem toplumsal yönlerini içselleştirdikleri belirlenmiştir. Cebeci ve Yorulmaz (2023) ise ilkökul düzeyindeki öğrencilerin yazılı ve görsel ifadelerinde adalet değerini; adaleti sağlayan kişiler, eşitlik, paylaşma ve ceza gibi kavramlarla somutlaştırdıklarını ortaya

koymuştur. Bu bağlamda, mevcut araştırmanın bulguları da öğrencilerin yaş düzeyine bağlı olarak adalet kavramını hem bireysel hem de toplumsal boyutlarıyla ele aldıklarını ve bu değeri çeşitli simgelerle ifade ettiklerini göstermesi açısından literatürle örtüşmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet değerinin öğretimine yönelik uygulamaları, öğrencilerin adalet anlayışını geliştirmeye yönelik kapsamlı bir yaklaşım sergilemektedir. Öğretmenler, adil bir eğitim ortamı yaratma, rol model olma, değerler eğitimi panoları hazırlama, tarihi ve örnek olaylardan faydalanma gibi çeşitli yöntemlerle adalet değerini öğrencilere aktarmayı hedeflemektedir. Ayrıca, adalet konulu etkinlikler düzenleme, ölçme değerlendirme adil olma, drama çalışmaları yapma, adil öğrenci davranışlarını ödüllendirme ve bireysel farklılıklara saygı gösterme gibi uygulamalar, öğretmenlerin adalet değerini eğitim sürecinde etkin bir şekilde hayata geçirdiğini göstermektedir. Bu araştırmanın bulguları, sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet değerinin öğretimine yönelik uygulamalarının literatürde yer alan araştırmalarla büyük ölçüde örtüştüğünü göstermektedir. Araştırma kapsamında öğretmenlerin, adaletli bir sınıf ortamı oluşturma, tarafsız ve eşit davranma, öğrenciler arasında ayırım gözetmeme ve çeşitli öğretim yöntemleriyle adalet değerini içselleştirmeye yönelik çaba gösterdikleri belirlenmiştir. Bu durum, Taşdan (2010) ile Ünlü ve Kaşkaya'nın (2018) araştırmalarında öğretmenlerin adalet değerini okulda kazandırılması gereken öncelikli değerler arasında görmeleriyle paralellik göstermektedir. Benzer şekilde, Dere ve Yavuzay'ın (2020) bulguları da adaletin öğretmenler tarafından öncelik verilen değerler arasında yer aldığını ortaya koymaktadır. Ayrıca Yeşil, Zırhoğlu ve Yayla'nın (2022) vurguladığı gibi öğretmenin tutum ve davranışlarının adalet değerinin öğrencilere kazandırılmasında belirleyici olduğu yönündeki bulgular da mevcut çalışmanın sonuçlarını desteklemektedir. Özellikle öğretmenlerin ayrımcılık yapmama ve tarafsızlık ilkeleri doğrultusunda hareket etmeleri, Yeşil, Yayla ve Zırhoğlu'nun (2023) bulgularıyla örtüşmektedir. Çengelci Köse vd. (2019) ile Balcı ve Yanpar Yelken'in (2013) araştırmaları ise öğretmen davranışlarının ve demokratik bir sınıf ikliminin adalet değerinin kazandırılmasında kritik rol oynadığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda, öğretmenlerin eğitim sürecinde sergiledikleri adil tutumların, öğrencilerin adalet değerini anlamaları ve içselleştirmeleri açısından temel bir belirleyici olduğu söylenebilir. Mevcut çalışma da bu yaklaşımı destekleyerek, öğretmenin rol model olmasının ve öğrenciyle kurduğu adalet temelli iletişimin, bu değer kalıcı biçimde kazandırılmasında önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, adalet değerini öğretirken çeşitli zorluklarla karşılaş-tıklarını, özellikle sosyal medya, aile yaşantısı, yanlış öğrenmeler, toplumsal çevre ve benmerkezci düşünme gibi faktörlerin olumsuz etkiler yarattığını belirtmişlerdir. Ancak bu zorluklara karşı çözüm önerileri olarak doğru açıklamalar yapma, empati becerilerini geliştirme, örneklendirme ve oyunlaştırma/drama gibi yöntemlerle adalet değerinin öğretimini daha etkili hale getirmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, adil bir öğretim ortamı oluşturma, adil ölçme ve değerlendirme yöntemleri geliştirme ve aile ile işbirliği yapma gibi uygulamaların, adalet değerinin öğretimini güçlendirecek önemli stratejiler olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bu araştırmanın bulguları, sosyal bilgiler

öğretmenlerinin adalet değerini öğretme sürecinde karşılaştıkları zorlukların ve bu zorluklara karşı geliştirdikleri çözüm yollarının, alanyazındaki araştırmalarla örtüştüğünü göstermektedir. Öğretmenlerin, sosyal medya, aile yaşantısı, toplumsal çevre ve ben-merkezci tutumlar gibi dışsal etkenlerin öğrencilerin adalet anlayışını olumsuz etkileyebildiğini ifade etmeleri, Karacelil'in (2013) adaletin davranışa dönüşmesinde karşılaşılan sorunların öncelikle yetişkinler tarafından anlaşılması gerektiği yönündeki vurgusunu desteklemektedir. Bununla birlikte, öğretmenlerin çözüm olarak empati geliştirme, örneklendirme, oyunlaştırma, drama ve aile ile iş birliği gibi yöntemlere başvurmaları, Lickona'nın (1993) gençlere değerlerin doğrudan ve dolaylı yollarla kazandırılması gerektiğine dair görüşüyle örtüşmektedir. Ayrıca araştırma, öğretmenlerin değerlerin öğretiminde rol model olmayı önemsediklerini ortaya koymuştur. Bu bulgu, Pınaz'ın (2020) öğretmenlerin değerleri öğretirken tarihi şahsiyetlerin hayatlarından örnekler sunma, günlük yaşamdan örnekler verme, anlatım yapma, örnek olay ve rol model olma gibi yöntemlere sıkça başvurduklarını belirttiği araştırmasıyla benzerlik göstermektedir. Balcı ve Yanpar Yelken'in (2013) araştırmasında da değer öğretiminde örnek olay incelemeleri ve öğretmenin rol model olması, değer aktarımının etkili yolları arasında görülmüştür. Bu bağlamda, öğretmenlerin karşılaştıkları güçlükler rağmen değer öğretimine yönelik kararlılıklarını sürdürmeleri ve çeşitli öğretim stratejileri geliştirerek adalet değerini öğrencilere etkili bir biçimde kazandırma çabaları, bu araştırmanın temel bulgularından biri olarak değerlendirilmektedir. Araştırmada, öğretmenlerin adil bir öğretim ortamı oluşturma ve adil ölçme-değerlendirme uygulamalarına önem vermeleri de adalet değerinin öğrenciler tarafından içselleştirilmesini destekleyici bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda, öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlara rağmen değer öğretiminde kararlılıkla ilerlemeleri ve çeşitli stratejiler geliştirerek adalet değerini etkili bir şekilde kazandırma çabaları, mevcut araştırmanın temel bulgularından biri olarak değerlendirilmektedir.

Araştırma bulgularına dayanarak aşağıdaki öneriler getirilebilir:

- Öğretmenlerin adalet değerini öğretirken karşılaştıkları zorluklar göz önüne alındığında, öğretim sürecinde adaletin daha etkili bir şekilde yerleştirilebilmesi için öğretmenlere yönelik sürekli eğitim ve seminerler düzenlenebilir.
- Öğrencilerin adalet anlayışlarını geliştirebilmek için empati becerilerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu, drama çalışmaları, örneklendirme ve oyunlaştırma gibi yöntemlerle sağlanabilir. Öğrenciler, farklı bakış açılarını anlamaya ve adaletin çeşitli boyutlarını içselleştirmeye teşvik edilebilir.
- Sosyal medya ve toplumsal çevre, öğrencilerin adalet anlayışını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle, öğrenciler için sosyal medya ve toplumsal çevre ile ilgili eğitim programları düzenlenebilir.
- Adaletin farklı boyutlarını (hak, eşitlik, fırsat eşitliği, demokrasi vb.) eğitime dahil etmek için öğretmenlere daha fazla kaynak ve materyal sağlanarak öğrencilerin adaletin çok yönlü bir kavram olduğunu anlamaları sağlanabilir.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın Committee on Publication Ethics (COPE)' in tüm şartlarını ve koşullarını kabul ederek etik görev ve sorumluluklara riayet ettiğimi beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmayla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Declaration

I declare that this study is original; that I have acted by the principles and rules of scientific ethics at all stages of the study, including preparation, data collection, analysis, and presentation of information; that I have cited sources for all data and information not obtained within the scope of this study and included these sources in the bibliography; that I have not made any changes in the data used, and that I comply with ethical duties and responsibilities by accepting all the terms and conditions of the Committee on Publication Ethics (COPE). I hereby declare that if a situation contrary to my statement regarding the study is detected, I agree to all moral and legal consequences that may arise.

Hakem Değerlendirmesi : Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması : Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek : Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review : Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest : The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support : The authors declared that this study has no financial support.

Kaynaklar

- Aktepe, V. (2010). *İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde “Yardımseverlik” değerinin etkinlik temelli öğretimi ve öğrencilerin tutumlarına etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Sakarya Kitabevi.
- Balcı, F. A., ve Yanpar Yelken, T. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14(1), 195-213.
- Cebeci, G., ve Yorulmaz, B. (2023). Hayat bilgisi dersi kapsamında 3. sınıf öğrencilerinin adalet, sorumluluk ve dostluk değerlerinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 508-536. <https://doi.org/10.17679/inuefd.1139903>
- Cemiloğlu, A., ve Taşkesen, S. (2023). Ortaokul öğrencilerinin adalet kavramını algılamalarına ilişkin göstergebilimsel yaklaşıma dayalı bir araştırma. *Art Vision*, 29(51), 201-207. <https://doi.org/10.5152/ArtVis.2023.23215>
- Cevizci, A. (2005). *Paradigma felsefe sözlüğü*. Paradigma Yayınevi.
- Christensen, L. B., Johnson, B. & Turner, L. A. (2014). *Research methods, design, and analysis*. Pearson Publication.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (Çev. Ed. S. B. Demir ve M. Bütün). Siyasal Kitabevi.
- Çakmak, M. M. (2016). *Ortaokul öğrencilerinin adalet, dürüstlük, saygı, sorumluluk ve barış değerleri hakkındaki algıları (Diyarbakır ili örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi.
- Çengelci Köse, T., Gürdoğan Bayır, Ö., Köse, M., ve Yıldırım Polat, A. (2019). Öğretmen adaylarının bakış açısıyla adalet değeri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 67–93. <https://doi.org/10.23863/kalem.2019.120>
- Çetin, Y. (2017). Nietzsche’nin adalet anlayışı. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 546- 557.
- Dere, İ., ve Yavuzay, M. (2020). Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre okulda değerler eğitimi: Bir olgubilim çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 56, 61-91. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.607187>
- Dinç, E., ve Üztemur, S. S. (2016). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin demokratik değer algılarının karikatürler aracılığıyla incelenmesi. *İlköğretim Online*, 15(3), 974–988.
- Doğan, O. (2020). *Ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin hukuk ve adalet kavramlarına ilişkin algılarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi.

- Elbay, S. (2020). Sekizinci sınıf öğrencilerinin hukuk ve adalet kavramlarına yükledikleri anlamların incelenmesi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 585-608.
- Erdem, A. R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 55-72.
- Ezer, F., ve Çelik, S. (2015). Türkiye’de adalet eğitimi ve adalet meslek yüksekokulları öğretim programlarının değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(31), 272-278.
- Hökelekli, H. (2011). *Ailede, okulda, toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi*. Timaş Yayınları.
- İnel, Y., Urhan, E., ve Ünal, A. İ. (2018). Ortaokul öğrencilerinin adalet kavramına ilişkin metaforik algıları. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 8(2), 379-402. <https://doi.org/10.18039/ajesi.454584>
- Karacelil, S. (2013). Ailede adalet eğitimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(8), 253-278. <https://doi.org/10.9761/JASSS1918>
- Lickona, T. (1993). The return of character education. *Educational Leadership*, 51(3), 6- 11.
- Maxwell, J. A. (2018). *Nitel araştırma tasarımı: Etkileşimli bir yaklaşım* (Çev. Ed. M. Çevikbaş,). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Memişoğlu, S. P., ve Taşkın, S. (2019). Öğretmenlerin adalet kavramına ilişkin metaforik algıları. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 5(2), 178-201. <https://doi.org/10.24289/ijsser.540882>
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. Ed. S. Turan). Nobel Yayıncılık.
- Mindivanlı, E., Küçük, B., ve Aktas, E. (2012). Sosyal bilgiler dersinde değerlerin aktarımında atasözleri ve deyimlerin kullanımı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 93-101.
- Özgen, M. K. (2018). Farabi’nin adalet anlayışı (Hak, liyakat ve pay teorisi). *Temaşa*, 8, 43-63.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Çev. Ed. M. Bütün-S. B. Demir). Pegem Yayıncılık.
- Pınaz, E. (2020). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitimine ve sosyal bilgiler öğretim programında yer alan kök değerlere yönelik görüşleri (Kahramanmaraş ili örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Taşdan, M. (2010). Türkiye’deki resmi ve özel ilköğretim okulu öğretmenlerinin bireysel değerleri ile okulun örgütsel değerleri arasındaki uyum düzeyi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 16(1), 113-148.

- TDK (2024). Güncel Türkçe Sözlük. [<https://sozluk.gov.tr/>]
- Topakkaya, A. (2008). Adalet kavramı bağlamında Aristoteles-Platon karşılaştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 27-49.
- Uysal, E. (2003). Değerler üzerine bazı düşünceler ve bir akbaş tasnifi denemesi: İnsani erdemler-İslâmî erdemler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1), 51-69.
- Ünlü, İ., ve Kaşkaya, A. (2018). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değer eğitimi ile ilgili görüşlerinin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(4), 2656-2679.
- Yeşil, S., Yayla, A., ve Zırhlıoğlu, G. (2023). Öğretmen ve öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinde adalet algısı. *Educational Academic Research*, 51, 47-62. <https://doi.org/10.5152/AUJKKEF.2023.1036132>
- Yeşil, S., Zırhlıoğlu, G. ve Yayla, A. (2022). Öğretmen ve öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinde adalet değerine ilişkin tutumu. *Temel Eğitim Dergisi*, 16, 16-27. <https://doi.org/10.52105/temelegitim.16.2>
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.